

купности наше егонама. То мора бити дозвика нашег будућег дјелаша, јер је то и основна савремена култура, коју смо ми до сада сувише идеалистички схватали. Једино тај начин схватања може нас довести до међусобне толерације и до солидарности према нападајима трећих. Ово нарочито вриједи за Босну и Херцеговину, јединствену територијем, језиком и историјом, раздијелену вјерама и називом народности. Нова борба, која се отвара мора бити пуна концилијантности међусобно, пуна једнодушности и енергичности према спољним нападајима. С почетка ће се она огледати само у негативности, у одбрани заједничких интереса заједничке отаџбине. Касније ће онда морати доћи и заједнички позитиван рад с позитивним резултатима.

Ако тако схватимо наш положај нас неће ниједна од споменутих влада моћи изиграти. Ми ћемо шта више бити тражени и драгоцени савезници свакој од њих, кад јој буде требала наша помоћ и — кад она осигура или даде боље гаранције за напредак наше отаџбине. То изгледа немогуће, јер је наш положај тежак. Али ипак поред свих тешкоћа прави људи на правом мјесту моћи ће бар будућим нарантајима створити ширу основицу рада. Треба вјеровати, радити и — дисциплиновати се. Вјерски и партијски мотиви морају бити увијек у позадини према општим патриотским. Са свима приликама треба рачунати и према свему мудро удесити држање. Ми смо толико ојачали и толико смо свјежи да гибкост не мора значити крхкост. Али ако с неким хоћемо да правимо компромис тај нас компромис не смије компромитовати. Реалност и сервилност нијесу идентични појмови. Наши први кораци у новом животу и ако буду одивали чељад још невјешту ходању ипак морају показивати генерацију једне нације, којој припада будућност.

Никола Стојановић.

Правци нашег националног рада.

Први наш покрет на пољу националног рада имао је дефанзиван карактер. Хтјели смо да одбранимо наше нападнуто национално обиљежје. То је било у времену када се уображавало да је, заједно са силама и влашћу, дата и моћ вјештачког стварања нових нација. Било је то у времену када се одозго, са свом силом, ширила и натурала идеје «босанске» народности, која би била у стању да на вазда сирјечи национално јединство Срба и Хрвата. У то су се вријеме јавили многи научењаци, од којих су неки измислили «босански» језик, други су писали «босанску» историју, а трећи су изналазили специјалне особине у етнографији Босанаца и Херцего-

вана. С друге стране је прогоњено све што је имало истински национални карактер. Најприје и најжешће су нападнути Срби. Зато они први дадоше отпор. Године 1896. организоваше се православне црквено-школске општине, које предадоше у Бечу меморандум, у коме се протестовало против брзобзирних нападаја на народно писме, на народне установе, на прославање Срба светитеља и на народну заставу. Настаје борба, дуга и мучна, која ансорбује, и кочи све. У току те борбе нахтјеви првака постају све позитивнији. Осим тога у томе времену нахтјеви, који су првобитно имали претежно национални карактер, добивају све више црквено-аутономни карактер. Настаје питање ко ће имати пресудан утицај у избору свјештенства.

Ту борбу воде имућнији људи, махом трговци. Њима се доцније придружује парохијско свјештенство. Никад српски трговачки сталез није се дигао до тако организоване борбе, да постаје вођа у националним стварима. Тада смо први пут радили у једној јачој организацији. Тада смо први пут осјетили корист организованог политичког рада и оперисања с већим народним масама у политици.

Облик тој борби дале су тадање политичке прилике и социјално стање српског народа у Босни и Херцеговини. Трговци и парохијско свјештенство били су једини који су могли престављати неку врсту народне интелигенције. Борба је била ограничена на црквене општине. Сељаци су показали мало воље за њу, и то је често кочило рад. Због оскудице у домаћој, факултетски школованој интелигенцији, морало се је тражити савјета на страни. Војвођански Срби пружише и искрену и енергичну помоћ, али тадање њихово схватање националног рада утицало је и на једнострано схватање националног рада у Босни и Херцеговини.

Заслуга је вођства црквено-просвјетне борбе, што је умјело да у борбу увуче све вароши, већину свјештенства, и да одржи потребну дисциплину. Имајући у виду све теškoће ове борбе и одлучност противника, вођство је национални рад поједноставило. Све су силе упрегнуте у једну борбу, за један циљ. Остављајући у свом политичком плану мјеста и другим врстама националног рада, оно није фаворизирало покретање других питања. Владало је увјерење сушесивности у националном раду. Због овога се страдало на другим пољима. Били смо јако заостали. У томе времену множи се број домаћих спремних синова. Они уносе у наше друштво идеју равноврсног и истовременог националног рада. За такав рад потребан је велик број спремних људи. За тај циљ оснива се год. 1902. «Просвјета», чији је првобитни циљ «потпомагање Срба ђака у Босни и Херцеговини». При крају црквено-школске борбе јавља се идеја и привредне организације, која доби изражај у оснивању

srpskih vojvotinskih zavoda, i u čemu nam bijaše ugled privredni rad Srba u Hrvatskoj i Slavoniji.

U crkveno-školskoj borbi osjetila se potreba što većeg broja školovanih ljudi. Društvo «Pросвјета» naiđe, zbog toga, na neočekivani odziv. Već prve godine izdale na stipendije i pomoći sumu od 27.000 kruna, i skupiti imanje od 80.000 kruna, makom u gotovu novcu. Poslije sedam godina svog opstanka, to društvo pokazuje ove rezultate: Za svoje ciljeve potrošila je do maja 1909. sumu od 421.212 kruna i 37 kelera, i skupila je imanje što u nekretninama što u gotovu novcu, u vrijednosti od četvrt miliona kruna. Ima 6500 članova, 250 povjerenika, 82 poklopnora i glavni odbor u Sarajevu. Njegov se novcem iskolovavalo 150 akademičara, i dva puta toliko đaka na srednjih škola. Godine 1904. glavna skupština zaključila da «Pросвјета» osniva zemљорадничке задругe, i da šalje šegrte na naučavanje zanata i trgovine. Ova druga stvar bi od vlasti brzo dozvoljena, i «Pросвјета» je od tada, što sama što preko «Privrednika», otpremila u svijet preko 600 djece. Rad na zemљорадничkim zadrugama kочиле su vlasti, jer, čini se, nijesu схватиле прави значај овог покрета. Борба између главног одбора и власти трајала је више од четири године, док године 1909., на интервенцију извршног одбора српске народне организације, бише дозвољена општа правила за оснивање задруга са неограниченим јакством. Од тога времена и овај покрет стално напредује, и већ имамо 31 задругу основану и 63 у оснутку.

Rad na просвјетној нашој организацији почиње још крајем 18. или почетком 19. вијека. Имали смо више српских основаних школа, две богословско-учитељске школе и једну нижу гимназију, још на турског времена. Важно је истаћи да се турске власти нијесу противиле оснивању српских школа. Има примјера да су тај покрет и помагале. Те школе иза окупације тек животаре. Њихов се број ријетко множи. Добивају јачи полет тек иза доношења црквено-просвјетне уредбе, уз помоћ епархијских и великог управног и просвјетног савјета. Данас их има око 103, а на њихово надржавање троши се годишње по милиона круна.

Има доказа да је још Доситијева књижевни рад вршио највећи утицај на босанско-херцеговачке Србе. Увијек је била тежа на њиховим душланим животом. Има окупације се оснивају пјевачке друштине, које су власти трпјеле само као «црквене». С временом се развио око њих извјестан ујетнички живот: пјевање, свирање и поворичне преставе. Уа многа се друштва развише књижнице и читаонице, које су имале велики значај на наш душевни живот. Помоћу тих друштвина, Световласка Весједа доби велики културно-национални значај. Данас имамо 27 пјевачких друштвa, и те готово у свако

po jednu čitaonicu, i 40 samostalnih čitaonica. Pored ovih na narodnom просвјетивању раде и ова друштва: добротворне задруге Српкиња, којих има 9; занатлијска удружења, којих има 8; трговачко омладино, којих има 3. Ув њих су 12 околских дружина и три «Обретништва», антиалкохоличка удружења.

При крају црквено-школске борбе настаје снажан покрет на пољу привредне организације. У тој се борби баш најјаче осјетило какву политичку снагу представља организован капитал, и колико пати политичка самосталност нашег грађанина, кад је кредитом везан за ко и туђински новчани завод. И ако су се власти противиле, из почетка, и томе покрету, па забранивале новин «српски», и измалебиле безброј ситних заклоњивца, тај се је покрет на крају осмачио, и данас имамо 15 српских новчаних завода, а прије десет година нијесмо имали ниједног.

У просуђивању својих општих ствари, ми смо Срби бивали каткад лакоумне оптимисте. Доцније почело се пакати на ту лакоумност, и ми смо почели ластом постајати песимисте. Ни у шта не вјеровати и сваком раду побједити цијену то је постало правило мудрости у извесне госпде. Али, као што је опасна лакоумност, опасна је и претјерана скепса. Кад прегледамо свој рад на посљедњих десет година ми можемо бити задовољни. Ваља да то привамо. Ми смо радили, и нешто урадили. Али ово није све. Ми се нијесмо осигурали на апсолутни напредак својих установа. Друго, покрети на национални рад јављали су се често васебно, инстинктивно. Свака се установа развијала само за се, без обзира на друге установе. Често је дјелокруг једне захватао у дјелокруг друге. Неке су установе разгранале свој рад, у више праваца, а друге су остале на истом мјесту, гдје су започеле. Најпрви задатак наше будућности биће да се изврши организација свега националног рада. Контуре му се већ виде. Ново друштво «Приграда» узео у своје руке цио наш привредни покрет. Питање јаког централног новчаног завода постало је акутно. «Просвјета» ће остати чисто културно друштво. Просвјетивање народа биће њен главни циљ. Аналфабетски курсеви, школе, путујући учитељи, књижица, читаонице, јавна предавања, ђаци, ђачки конвикти су велики задатци, који у будућности чекају ово друштво. У томе ће је правцу помагати и црквено-школске аутономне власти.

Ми се у свом националном раду морамо потпуно организовати. Ваља утврдити најјесну дисциплину у националном раду. Све установе ваља да теже једном циљу, подизању и јачању српског народа у Босни и Херцеговини. Како ће се организација извести ваља добро промислити. Несумњиво је да мора бити неко тијело које ће управљати цијелим апаратом националног рада. Доћи ће вријеме

kada ће се морати мислити о оснивању једног општег Народнoг Вијећа, које ће вршити преглед над свима врстама националног рада. Како ће се саставити то вијеће, и какву ће имати компетенцију, то ће зависити од будућег развита нашег националног рада.

Ј. Дедијер.

Сексуална педагогија.

Нико једном друштвеном питању није толико писано и расправљано задњих неколико година, као о сексуалној проблему. Равна учена друштва педагошка, хигијенска и хуманистичка узимала су у претрес ово важно друштвено питање. Медициналари, социолози и моралисти претресали су и проучавали сексуално питање са разних становишта: медицинско-хигијенског, антрополошког, криминалног, историјског, социолошко-психолошког и педагошког. О сексуалној проблему постоји данас цијела литература, која дакако још ни неблиза није завршена.

Акутност сексуалног питања и живо интересовање данашњег друштва за њ најбољи су доказ, да је оно не само од огромног значаја по данашњи друштвени поредак, него да данашње моралне регуле и схватање о сексуалној питању данашњег друштва ни на близу не одговарају оним напорима до којих је данашња култура и прогрес дошао. Све се мијења! Правни навори, морални закони, религиозно схватање, естетско чувство и други душевни фактори, јесу производ и нерав културног нивоа дотичног друштва односно народа. Са културним прогресом мијењају се постепено и поменути навори и регуле. Што је некад вриједило као догма данас или је постало забачено или је пак постало питањем, које треба ријешити. У пређашња времена ко је смислио и помислити да се јавно расправља о сексуалним стварима и нормама, које су вриједице као религијом освјештане и зато неповредљиве.

Колосални развитак и напредак природних и медицинских наука учинио је цијели преврат не само у самој науци у најширем смислу, него је имао утицаја и на друштвени поредак, на друштвено схватање у најразноврснијим правцима. Појмови о положају човјека у природи и друштву, о религији, о моралу претрпјели су дијелом потпуно промјену, а дијелом знатну реформу. Јели онда чудно да се је и сексуално питање у тој општој друштвеној реорганизацији почело гледати са сасвим другог становишта, у сасвим другој боји, него ли прије.